

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЕКОНОМІЧНОМУ АНАЛІЗІ

© Паюсова В.В., Кухаренко І.К., 2007

Розглянуто теоретичні та практичні аспекти застосування інформаційних комп'ютерних технологій в практиці бухгалтерського обліку та економічного аналізу. Розглянуто особливості формування інформаційної бази економічного аналізу в умовах підприємств, що надають комунальні послуги, зокрема, на підприємствах з водопостачання та водовідведення.

In the article the theoretical and practical aspects of application of informations computers technologies are considered in practice of and economic analysis. The features of forming of informative base of economic analysis are considered in the conditions of enterprises which provide public services, in particular, on enterprises on the water-supply and overflow-pipe.

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки значно зростає роль інформації, як одного з найважливіших ресурсів суспільства.

Інформація – це сукупність знань про процеси та явища, що їх певна система сприймає від навколишнього середовища (вхідна інформація), видає в навколишнє середовище – систему (вихідна інформація), або зберігає її в собі (внутрішня інформація) і використовує для певних визначених цілей, зокрема і для менеджменту.

Відсутність необхідної економічної інформації, використання неточних або неактуальних даних можуть призвести до серйозних економічних прорахунків. Тому метою використання інформації є зменшення невизначеності під час вироблення та прийняття управлінських рішень. Це особливо важливо в умовах оперативного управління, що забезпечується впровадженням на підприємствах систем автоматизованого збирання та обробки інформації або окремих їх складових, зокрема, автоматизованих робочих місць (АРМ) на основі персональних електронних обчислювальних машин (ПЕОМ).

ПЕОМ, що використовуються як АРМ користувачів, набувають подальшого розвитку, як прогресивний метод організації в ритмі виробництва збирання та обробки, зберігання та оперативного постачання об'єктивно необхідної для управління інформації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питаннями застосування інформаційних технологій в економічному аналізі займаються різні вчені як вітчизняні, так і зарубіжні.

Так, зокрема, М.Г. Твердохліб розглядає інформаційну систему як сукупність різноманітних взаємопов'язаних або взаємозалежних усебічних відомостей про стан об'єкта управління та процеси, що відбуваються на ньому і які виражені в показниках і інших інформаційних сукупностях, зібраних та оброблених за допомогою технічних (інформаційних та обчислюваних) засобів за визначеною методикою та заданих алгоритмах, і які відповідають вимогам керівної системи при її впливі на керувану [1, с. 23].

С.В. Івахненко констатує: “Бухгалтерський облік як система забезпечує інформацією в безперервному ланцюзі подвійного запису фактів господарської діяльності на рахунках, а подвійний запис разом з іншими елементами методу обліку утворює замкнутий контур інформаційних зв'язків у системі рахунків обліку, що чітко окреслює його межі” [2, с.78–80].

У посібнику “Інформаційні системи і технології в обліку” авторів В.Д. Шквіра, А.Г. Загороднього та О.С. Височана сформульовано основні підходи до створення і впровадження комп’ютеризованих систем бухгалтерського обліку [4].

Цілі статті. Визначити особливості формування інформаційної бази економічного аналізу в умовах підприємств, що надають комунальні послуги, зокрема, на підприємствах з водопостачання та водовідведення.

Викладення основного матеріалу. Під економічною інформацією розуміють таку інформацію, яка характеризує виробничі відносини в суспільстві. Це відомості про процеси виробництва, матеріальні ресурси, процеси управління виробництвом, фінансові процеси та результати, а також відомості економічного характеру, якими обмінюються різні системи управління.

Для вирішення проблеми спільного використання інформаційної системи різними користувачами створюється інформаційне забезпечення.

Під інформаційним забезпеченням розуміють сукупність форм документів різних видів призначення, нормативної бази та реалізованих рішень щодо обсягів, розміщення і форм існування інформації, яка використовується в інформаційній системі під час її функціонування на об’єкті управління (ГОСТ 34.003-90. “АС. Термины и определения”) [1, с. 23].

Основні вимоги до інформаційного забезпечення (ГОСТ 24.104-85 “Автоматизированные системы управления. Общие требования”) такі [1, с. 23]:

- інформаційне забезпечення має бути достатнім для використання всіх функцій інформаційної системи;
- для кодування інформації, що використовується як на об’єкті управління, так і на вищому її рівні, необхідно використовувати погоджені класифікатори;
- інформаційне забезпечення цієї інформаційної системи має бути поєднане з інформаційним забезпеченням інших систем, з якими воно взаємодіє;
- форми документів і відеокадрів, які вводяться системою, мають відповідати вимогам стандартів, технічним характеристикам терміналів, а також погоджені з замовником;
- сукупність інформаційних масивів організується у вигляді бази даних на машинних носіях;
- інші вимоги.

Система інформаційного забезпечення, яка є складовою частиною системи автоматизованого збирання та обробки інформації, забезпечує:

- актуальність інформації, оскільки вона отримується та обробляється в ритмі виробництва і відображає реальний стан об’єкта управління на певний момент часу;
- об’єктивність даних;
- повноту відображення процесів та явищ;
- погодженість та інформаційну єдність показників, їхній взаємозв’язок і взаємозалежність.

Сучасні комплекси ПЕОМ (АРМ) і розроблені методи забезпечують збирання та обробку інформації в режимі реального часу, що означає одержання оперативної інформації. Оперативна – це така інформація, яку можна використати на відрізок часу, протягом якого відбуваються певні процеси чи операції.

Однією із перспективних сфер застосування інформаційних систем та комп’ютерних технологій на підприємствах є економічний аналіз на основі даних бухгалтерського обліку. Обчислювальна техніка істотно підвищує якість обробки облікової інформації, змінює зміст та організацію праці облікового персоналу, а саме: зменшується кількість ручних операцій з обробки первинних документів, систематизації облікових показників, заповнення реєстрів та звітних форм.

Бухгалтерський облік є системою, яку не можна в повному обсязі спостерігати з позиції одного спостерігача в часі й просторі. Система бухгалтерського обліку є підсистемою складнішої системи, тобто системи управління.

Бухгалтерський облік – це інформаційна система, оскільки її основним завданням є збирання, обробка та надання інформації. Крім того, це документальна система, оскільки бухгалтерський

облік на може функціонувати без документів. Отже, бухгалтерський облік – це велика і складна інформаційно-документальна підсистема системи управління.

У системі бухгалтерського обліку координаційним центром є бухгалтерія. Отримання інформації, необхідної для управління, забезпечується за допомогою комплексу комп'ютерних програм обробки обліково-економічної інформації.

Дані про господарські процеси надходять у систему обліку безперервно по інформаційних входах, а потім, після перетворення, використовуються для інформаційного обміну із зовнішнім середовищем і в середині системи господарського обліку. Вхідні і вихідні потоки бухгалтерського обліку, як системи, спрямовані на обробку фактів господарської діяльності.

Факти господарської діяльності відстежують шляхом їх фіксації в первинних документах, що відображають ці факти (господарські операції), а документи використовують для оцінки економічних та юридичних наслідків діяльності підприємства в результаті групування цих фактів на рахунках бухгалтерського обліку. Останні групуються в плані рахунків бухгалтерського обліку.

Бухгалтерський облік як система забезпечує інформацією в безперервному ланцюзі подвійного запису фактів господарської діяльності на рахунках, а подвійний запис разом з іншими елементами методу обліку утворює замкнутий контур інформаційних зв'язків у системі рахунків обліку, що чітко окреслює його межі [2, с. 78–80].

Елементи бухгалтерського обліку змінюються з часом і зв'язки між ними не залишаються постійними, тому система обліку належить до динамічних систем. Як і всі складні динамічні системи, система бухгалтерського обліку характеризується великою кількістю різних показників, які відображають стан окремих її елементів, входів та виходів і вимірюється кількісно у вигляді конкретних чисел. Такими є, наприклад, дані про виробництво та реалізацію, витрати на виробництво та реалізацію, стан розрахунків із постачальниками, споживачами, бюджетом, фінансові результати тощо.

На практиці кількість показників обмежуються вимогами до кінцевої інформації, необхідної для управлінців та інших користувачів.

Разом з тим, система бухгалтерського обліку може виступати і як статична система на такому проміжку часу, який характеризує стан елементів системи і зв'язки між ними на певну дату, коли зміни на останній день вважаються настільки неістотними, що їх не беруть до уваги. Так бухгалтерський баланс складається на останнє число місяця чи кварталу, і зміни, які відбувались на рахунках бухгалтерського обліку на день складання балансу, не беруться до уваги.

Аналіз системи бухгалтерського обліку в статистичній доповіді дозволяє вивчити окремі миттєві стани операцій, розглянути фіксовані значення показників у певний момент часу, вивчити інформацію, отримати результати і зробити висновки щодо об'єкта спостереження.

Організація бухгалтерського обліку підпорядкована головному завданню – забезпеченню системного перетворення обліково-економічної інформації про господарські явища та процеси з метою активного впливу на них через систему управління.

Початкове джерело всієї облікової інформації є документ. Значення первинних документів у бухгалтерському обліку дуже велике. Без документа жодну господарську операцію не може бути прийнято до обліку. Документи є основою, фундаментом, на якому ґрунтується вся облікова робота.

Первинні документи – це доказ виконаних господарських операцій або письмове розпорядження на право їх виконання. Із застосуванням у бухгалтерському обліку комп'ютерів під документами стали розуміти і електронні носії первинних даних.

При комп'ютеризованому обліку первинний документ може складатися як в бухгалтерії, так і на робочих місцях облікових працівників – у підрозділах – за допомогою комп'ютерів, під'єднаних до локальних мереж, причому документи, які зберігаються на електронних носіях інформації, можуть не мати паперових аналогів. Електронний документ реєструється в комп'ютерному журналі реєстрації первинних документів, а проводки, що за ним створюються, додаються до електронного журналу операцій [3, с. 171].

В Україні використовується журнально-ордерна форма обліку, яка передбачає використання тільки журналів-ордерів, тобто реєстрів систематичного запису, призначених для відображення

кредитових оборотів. Аналітичний облік ведуть за допомогою книг аналітичного обліку або карток. Застосування комп'ютерів дозволяє ефективно вирішити проблему аналітичного обліку. Якщо при застосуванні традиційних паперових форм обліку збільшення рівнів деталізації аналітичного обліку та переліку об'єктів аналітики потребує збільшення кількості облікових працівників, то при застосуванні обчислювальної техніки є можливість вести аналітичний облік із будь-яким рівнем деталізації та широкою номенклатурою аналітичних об'єктів, що забезпечує підвищення якості управлінських рішень, що приймаються.

Використання обчислювальної техніки докорінно змінює і структуру облікового апарату. Першою характерною відмінністю є використання АРМ бухгалтера. Причому під АРМ розуміють професійно орієнтований програмно-апаратний комплекс, який забезпечує розв'язання завдань користувача безпосередньо на його робочому місці.

Під час застосування АРМ функції бухгалтерів змінюються так:

- основним обов'язком бухгалтера, відповідального за ведення обліку на конкретній ділянці, є обробка локальної інформації на порівняно невеликій інформаційній базі;
- інформація надходить або у вигляді заповнених первинних документів з регламентованою структурою, або первинний документ заповнює і оформляє на комп'ютері безпосередньо бухгалтер;
- обробка документів полягає у відображенні інформації з документів в облікових реєстрах шляхом введення їхніх реквізитів та формування проводок;
- обробка облікової інформації суворо регламентується як інструктивними матеріалами, так і технологією роботи з нею в системі.

Удосконалення облікової роботи безпосередньо позитивно впливає на якість та оперативність інформаційної бази економічного аналізу.

Основним завданням економічного аналізу є надання об'єктивної інформації про виробничу та фінансову діяльність підприємства. Це дозволяє оперативно впроваджувати заходи для усунення виявлених під час проведення аналізу недоліків, що призведе до підвищення ефективності діяльності підприємства.

Фінансовий стан підприємства залежить від виробничих та комерційних результатів його діяльності. Чим вище показники виробництва та реалізації продукції (послуг), нижча їх собівартість, тим більший прибуток і тим кращим є фінансовий стан підприємства. У той самий час надійний фінансовий стан, ефективне регулювання фінансів у процесі господарської діяльності сприяють своєчасному виконанню усіх господарських заходів, здійсненню оплати зобов'язань, заробітної плати, капітальних вкладень і проведенню розширеного відтворення.

Ефективність управління фінансовою діяльністю підприємства значною мірою залежить від якості його інформаційного забезпечення, основу якого становить інформаційна база економічного аналізу.

В інформаційній базі економічного аналізу провідна роль належить бухгалтерській та статистичній звітності підприємства. Це система економічних даних, які надаються у встановлені строки органам державного управління, та містять різноманітну кількісну та якісну характеристику виробничої та фінансової діяльності за певний період.

У створенні інформаційної бази економічного аналізу використовуються економічні, статистичні та бухгалтерські документи, які розробляються та заповнюються в різних підрозділах підприємства і розробка яких пов'язана між собою. Однак найбільшу питому вагу займають дані бухгалтерського обліку.

Особливої актуальності удосконалення методології економічного аналізу та його інформаційного забезпечення набуває на підприємствах, які надають комунальні послуги, зокрема підприємства з водопостачання та водовідведення, тобто водоканали.

Фінансовий стан більшості водоканалів України в сьогоdnішніх умовах є незадовільний. Дохід, який отримують водоканали від реалізації послуг з водопостачання та водовідведення, не дає їм змоги здійснювати навіть просте відтворення. Це пояснюється тим, що сума оплати за послуги нижча від фактичних виробничих витрат.

Неповна оплата послуг споживачами протягом тривалого періоду призводить до браку наявних коштів на розрахунковому рахунку. Цих коштів вистачає, переважно, тільки на виплату заробітної плати працівникам водоканалу та сплату податків та обов'язкових платежів.

Одночасно зростає заборгованість водоканалів постачальникам. Враховуючи велику питому вагу в собівартості послуг витрат на електроенергію, найбільшою заборгованістю є заборгованість за спожиту електроенергію.

Інвестувати кошти в розвиток системи водопостачання та водовідведення мають органи місцевого самоврядування. Внаслідок несприятливої фінансової ситуації з місцевого бюджету надходять кошти, яких недостатньо. Відсутність державного фінансування на технічне удосконалення та розширення водопровідно-каналізаційної системи призводить до великої кількості аварій і, як наслідок, до значних втрат води у розподільчій системі міста. Це, своєю чергою, збільшує виробничі витрати і погіршує фінансовий стан водоканалів.

Визначення статей, які в найбільшому ступені впливають на збільшення виробничих витрат та виявлення напрямків їх зниження, можливе за умови проведення комплексного та якісного економічного аналізу. Причому аналіз необхідно проводити оперативно в помісячному розрізі [4, с. 316].

Сьогодні розробок з економічного аналізу для підприємств водопровідно-каналізаційного господарства недостатньо.

Формально аналіз проводиться, але, як правило, раз на рік за результатами річної діяльності та за узагальненими економічними показниками. Цей аналіз проводиться по завершенні року і істотного впливу на поточну діяльність не має.

До того ж проведення економічного аналізу має великий позитивний ефект, оскільки дозволяє:

- оцінити результати виробничо-господарської діяльності підприємства загалом та його окремих підрозділів;
- оцінити рівень використання матеріальних, трудових та фінансових ресурсів;
- оцінити стан водопровідної мережі, техніки, технології та організації виробництва;
- визначити причини та фактори, що впливають на остаточні результати діяльності водоканалу;
- виявити тенденції розвитку виробництва, можливості його удосконалення;
- розробити заходи з покращання використання ресурсів та підвищення ефективності виробництва послуг.

Загалом фінансовий стан водоканалів залежить від доходів від усіх видів діяльності та виробничих витрат. Дані про доходи і витрати відображені у фінансових документах.

Для упорядкування інформації про діяльність підприємства для проведення економічного аналізу доцільно згрупувати її так:

1. Доходи від збуту послуг водопостачання та водовідведення, тобто доходна частина;
2. Витрати на виробництво послуг водопостачання та водовідведення, тобто витратна частина;
3. Баланс, тобто фінансовий результат діяльності.

У доходній частині надається інформація про:

- обсяг наданих послуг за місяць (рік);
- вартість наданих послуг;
- оплата наданих послуг споживачами.

Вся ця інформація надається по видах послуг, по категоріях споживачів та по формі оплати.

Інформацію про доходи від збуту послуг з водопостачання та водовідведення доцільно конкретизувати так:

- інформація про нараховану оплату за надані послуги з водопостачання та водовідведення по групах споживачів;
- інформація про отриману оплату за надані послуги ;
- інформація про оплату за надані послуги, яка була здійснена через касу підприємства або через банк.

Крім того, у доходній частині звіту надається інформація про нарахування та відшкодування водоканалу з місцевого бюджету субсидій та пільг, що надаються окремим категоріям населення.

Кожне підприємство, окрім основної, здійснює інші види діяльності. Водоканали надають підприємствам та населенню послуги з встановлення та ремонту лічильників, реалізують товарно-матеріальні цінності, які отримують в рахунок оплати за надані послуги з водопостачання та водовідведення тощо.

Дані про вартість цих послуг та робіт, їх оплати та форму оплати відображають в доходній частині звіту.

В умовах сучасної економічної ситуації в країні оплата послуг відбувається в різних формах. Найпоширенішими з них є:

- оплата готівкою через касу підприємства;
- оплата шляхом перерахування коштів на розрахунковий рахунок підприємства, ця фінансова операція здійснюється через банк;
- оплата у формі взаємозаліку, коли за взаємною угодою погашається заборгованість партнерів (водоканалу та споживачів їх послуг);
- оплата бартером, коли оплата послуг водоканалу здійснюється товарно-матеріальними цінностями, зокрема: матеріалами, поливом, запасними частинами, товарами тощо.

Оплата послуг взаємозаліком або бартером оформляється відповідними бухгалтерськими документами.

Витратна частина звіту відображає прийняте в підприємствах з водопостачання та водовідведення групування витрат на виробництво послуг. До складу показників витратної частини включено: заробітну плату всіх категорій працівників водоканалу, електроенергію, поточний ремонт, капітальний ремонт, амортизаційні відрахування, інші витрати, податки, що включені в склад собівартості, інші податки, які не включено в склад собівартості, але сплачуються з валового доходу від реалізації послуг.

Інформація про витрати водоканалу на виробництво послуг диференційована за такими напрямками:

- інформація про фактичні витрати водоканалів на виробництво та реалізацію послуг;
- інформація про списання (відшкодування) витрат на виробництво послуг;
- інформація про відшкодування витрат, яке відбувається в грошовій формі.

Балансова частина звіту включає економічні показники, що відображають результати виробничої та фінансової діяльності водоканалу.

Загалом фінансовий стан залежить від доходів від усіх видів діяльності та виробничих витрат. Дані про доходи і витрати відображені у відповідних фінансових та бухгалтерських документах.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Успіх економічного аналізу забезпечує ефективність організації інформаційної бази. У створенні інформаційної бази використовуються економічні, статистичні та бухгалтерські документи, які розробляються та заповнюються в різних підрозділах водоканалу і розробка яких інформаційно пов'язана між собою.

Для підвищення ефективності процесу збирання та обробки інформації під час проведення економічного аналізу можна використати інформаційні моделі, які відображають інформаційний зв'язок між показниками та документами, де міститься відповідна інформація.

Використання інформаційних моделей для проведення економічного аналізу та широке використання АРМ має велике практичне значення, а саме:

- скорочує час збирання та обробки економічної інформації;
- забезпечує необхідною оперативною економічною інформацією підрозділи підприємства, які проводять роботу з економічного аналізу;
- надає можливість використати комп'ютерну програму Microsoft Exel з метою підвищення якості та скорочення трудомісткості аналітичної роботи.

Економічний аналіз, особливо якщо він проводиться щомісяця, надає об'єктивну інформацію про виробничу та фінансову діяльність водоканалу в динаміці протягом року. Це дозволяє

оперативно впровадити певні заходи для усунення виявлених недоліків, що, своєю чергою, призведе до підвищення ефективності діяльності підприємств водопостачання. Саме механізм впровадження такого роду заходів і становитиме предмет подальших досліджень в напрямку використання інформаційних технологій в економічному аналізі.

1. Твердохліб М.Г. *Інформаційне забезпечення менеджменту: Навч. посібник. – 2-ге вид., доп. та перероб.* – К.: КНЕУ, 2002. – 224 с. 2. Івахненко С.В. *Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту: Навч. посібник.* – К.: Знання-Прес, 2003. – 349 с. 3. Бутинець Ф.Ф., Івахненко С.В., Давидюк Т.В., Шахрайчук Т.В. *Інформаційні системи бухгалтерського обліку: Підручник.* – Житомир: ПП. “Рута”, 2002. – 544 с. 4. Шквір В.Д., Загородній А.Г., Височан О.С. *Інформаційні системи і технології в обліку: Навч. посібник.* – Львів: Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2005. – 376 с.

УДК 657.474

М.І. Романюк, О.І. Грицай

Інститут підприємництва та перспективних технологій
при Національному університеті “Львівська політехніка”

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ ВИТРАТ НА ПІДПРИЄМСТВАХ САНАТОРНО-КУРОРТНОЇ СФЕРИ

© Романюк М.І., Грицай О.І., 2007

Скорочення витрат діяльності є однією з проблем управління підприємствами. Скорочення всіх непродуктивних витрат можливе під час розроблення та впровадження ефективної програми, яка дасть змогу здійснювати аналіз, планування і контроль витрат.

Reduction of activity expenses is one of the basic problems in business operation. Reduction of all productive costs in development and introduction of the effective program which carrying out their analysis planning and control.

Постановка проблеми. Санаторно-курортна сфера перебуває на етапі інтенсивного розвитку. Кожне підприємство цієї галузі намагається якомога ефективніше провадити діяльність з метою одержання прибутку і забезпечення модернізації та розвитку. Одним із пріоритетних завдань економіки є становлення в Україні вискоєфективного та конкурентоспроможного санаторно-курортного комплексу.

Поняття конкуренції та конкурентоспроможності підприємства є одними з базових понять ринкової економіки. Найчастіше саме ці характеристики визначають цінову політику цих підприємств і впливають на такі економічні показники, як прибуток або збиток. Якість надання курортно-рекреаційних послуг повністю залежить від матеріально-технічної бази, фінансування, виробничих можливостей, якості управління тощо. Тому проблема ефективного використання всіх можливостей для конкурентоспроможності є актуальною для всіх підприємств цієї сфери.

У дослідженні зроблена спроба розроблення поетапної програми скорочення витрат, досягнення швидкого ефекту та результатів у довгостроковій перспективі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій праць вітчизняних та зарубіжних науковців дозволяє зробити висновок, що концепції зменшення витрат займають провідне місце в управлінні підприємством. Від того наскільки ефективно підприємство управлятиме своїми витратами залежить його розвиток та успіх. Аналогічними питаннями займалися такі вчені, як В.Г. Артеменко, Г.М. Алейникова, О.О. Бейдик [1–3] та інші автори. Але питання є ще недостатньо досліджене та